

GIRS DE FRASES ESPECIALS DE LA COMARCA

Encara que, més o menys clarament, les «Bases» del concurs ja ho demanen, penso que, per a millor coneixement de l'aplicació figurativa que tenen alguns mots usats en aquesta comarca, no hi ha com endegar uns quants retalls de conversa on aquests girs especials de la frase quedin ben encaixats.

Molts d'aquests mots, si hom indagués gramaticalment amb massa esperit purità, trobaria que estan mal encaixats dintre de les frases i, en realitat, són una altra cosa que no signifiquen o signifiquen una altra cosa que no són.

Però els he arreplegats de viva veu, absolutament tots, i, per virtut del meu treball personal i diari que em posà en contacte amb el caire més viu de l'ànima d'un poble, puc recordar, tanta és la vivesa que aquests mots tenen en ésser pronunciats, àdhuc les persones que em feren tan preciosíssim regal. Dic «posà» i «em feren» en temps passat del verb, perquè moltes d'aquestes persones ja no viuen, i les que han quedat darrera d'elles, àdhuc de les mateixes famílies, fills, néts i nebots, ja no parlen com els avis i els pares. Són més fins. Han mirat de bandejar del seu accent i del seu lèxic tot allò que recordés el seu origen rural tan arrelat a la crosta de la terra. Han abandonat les masies i llogarets i ara viuen a la vila o a les ciutats i s'han incorporat a la massa anodina dels homes d'horari fix. Han fet diners i els fills han estudiat en bons col·legis. El temps de la vora del foc passant les denes del rosari ha acabat del tot per a aquesta rica comarca. Els caires de cosa viva han desaparegut de la ruralia, baratats per la coca-cola, els ritmes sincopats i les cabelleres (també aquí).

No puc dir si la cosa és bona o dolenta per a l'individu en si. Però sí que sé que és bo guardar memòria i llista de totes aquestes coses passades. Altrament, corren el perill de morir en l'oblit del temps, implacable, i en l'altre oblit dels homes, despectiu. No podem oblidar que aquestes «petiteses» constitueixen, al cap i a la fi, el bressol de tota una raça present encara avui en la societat dels homes.

Aquests «Girs especials de la comarca» no han d'interpretar-se en el sentit que tothom empri la mateixa frase per significar quelcom. Tots han estat recollits de viva veu al llarg de molts anys de curiositat alerta. Alguns d'ells han estat oïts, però de boca d'un sol personatge. Tenim per exemple: «No m'acap d'amagar...»

Aquesta frase fou pronunciada per un vellet resident al poble de Les Piles. No crec que en aquest indret la gent tingui per costum emprar aquesta expressió, no pas correntment.

Això vol dir que per aquestes terres encara es trobava gent de personalitat pròpia i acusada, capaç de sobresortir per damunt de la massa anodina dels qui són capaços d'inventar, potser sí que corrompent-la, però fent-la expressiva, una frase prou característica capaç d'afermar la seva personalitat per sempre.

He emprat en aquests «girs especials» la seva mateixa forma corrupta, tal com són pronunciats. Així tenim «esgolfà». Tots sabem que la forma correcta és «golfà». M'ha semblat que fer correctius en aquests girs i frases era desvirtuar la seva força expressiva, rebaixant la seva originalitat.

He posat un asterisc a les frases que no són d'ús tan corrent com moltes d'altres.

No val quatre patacons - No val res

A la cantada - Al llevar-se els ocells

Li aixecà l'eina - L'amenaçà

Això de la tomaca. Exemple: A quant ho feu, això de la tomaca?

Aigua rompedora - Aigua molt forta i bona

*Igol que no m'en fassés** - Igual que no se'n fes

*No m'acap d'amagar** - No em cal amagar

*Ja prou d'emperons** - Ja prou de peròs. Ex. Ja prou d'emperons, si ho vols ho tens si no, ho deixes

Ja està fet un bon bolic, ja - Ja està fet un bon embolicaire, ja

Té el cor empedreït - Té el cor endurit

És molt crac - És molt ridícul

Cal fer una bona xera - Cal fer una bona flamarada

Així es morigués - Així es morís

Au, va, aculleu-vos, que farem una rosta - Au, va, acosteu-vos que farem una rosta (pa torrat o fregit) també en lloc d'acosteu-vos, asseieu-vos

És molt rost - És molt ordinari

No tenen un pa a la lleixa - No tenen un pa a la post

Ous d'esgolfà - Patates bullides senceres

Suc de sometent - Un suquet escarransit

Fer plat de tu - Malparlar de tu

Rabiüt com un mal esperit - De molt mal geni

Li acabaràs els torrons - Li acabaràs els ànims

Li fa perdre l'oremus - Li fa perdre el bon sentit

És una esqueixada - És una desmanegada

Ha tingut un bescuit - Ha tingut un descuit

Ets una blea assoleiada - Ets una tonta o encantada

Sóc arribat a la conclusió... - He arribat a la conclusió

Sóc pensat que... - He pensat que

Ja sóc vingut... - Ja he vingut

Tot fent aquest planet - Tot fent aquest paperet (de mosca morta o gata maula)
S'hi va ben refaïxar - S'hi va ben arrepenjar (a la feina)
Alçar la petrinca - Alçar el porró de vi
Sense voler, els ulls se li neguen - Sense voler, els ulls se li enaigüen
Si per cas, per uns casuals... * - Si per cas, per una casualitat
Treure de pena - Alleujar l'ansietat
No m'ha llegut * - No m'ha vagat
Vés a sacar - Vés a treure
Se feren enllà - S'enretiraren, s'apartaren
Fes-te enllà - Aparta't
La nostra - Referència, en una conversa, a una persona de casa, generalment a una germana més gran o soltera. Ex. No està tancat a casa, hi ha quedat la nostra
Té poca tossa - Té poca presència
Lliscava per la llisera terruda - Relliscava per la crosta de terra
És molt mamarrosa - És molt tipa (una criatura nounada)
És una xau - És molt bruta (una persona)
Va a l'arrapa-estiracabells - Va a veure si ho pot agafar primer.
És una tia llums - És una carregada de romanços
Ha fet una matxada - Ha fet un mal fet
Ha fet una alaldada - Ha fet una espècie de xuleria
Ha fet una atzagaiada - Ha fet una tonteria
Cols perbullides - Cols bullides més aviat bastament
Au, a la taleia - Au, a la feina, salutació correntíssima entre dues persones que es troben pel carrer i suposen que van cadascuna a la seva feina
No siguis caramot - No siguis estúpid, o tonto
Quin sarrier està fet! - Quin viu està fet! (que la sap llarga)
Ja estan escarats * - Ja estan espavilats (fent referència a joves o infants crescutets)
 Ex. no te'n preocupis, que ja estan escarats
Quin tacarrot - Quina taca més grossa
Agafar la calenta - Agafar el bat de sol
No patixon, no patesques - No pateixin, no pateixis (no passa res)
És un escanyat de pit - És un desnarit
Està gras, li fan bones pallades - Està gras. el cuiden bé
Porta molta son d'hivern - Porta molta mandra, molta mauzeria
Té el ventre trist - Té el cos molt deixat (per malaltia)
Un ventet frescant * - Un ventet refrescant
Duu les sabates rompudes - Duu les sabates estripades

Duu les sabates esbadades - Duu les sabates badades (de la sola)
*Sang i fetge i alguna altra postura** - Sang i fetge i alguna altra cosa (per menjar)
Quina saragatada!, quina sorollada!, - Quin soroll més fort
La gent són gicats - La gent és deixada, abandonada (físicament i moralment, té el mateix significat i s'aplica igualment)
Aigua que romp et deixa gicat - Aigua que és forta et deixa desmaiada de cos
Agafaràs la calenta - Agafaràs el bat de sol
Un matxo de tres anys és llet - Un matxo de tres anys és molt jove
Macagon l'or de Déu! - Renec un xic recargolat
Trumfes perbollides - Patates bullides
*Llescar la terra** - Llaurar la terra
Hi havia bona tosca de glaç - Hi havia un bon gruix de glaç
*Per una vegada que n'hi trajon** - Per una vegada que n'hi portin
Jo me'l trigu - Jo me'l trio
Calla, calla, que encara tens la llet al morro - Calla, calla, que ets molt jove
No hi tinc cap ou ferrat - No hi tinc res que m'importi
*Mouen massa juliol** - Mouen massa murga
Es posaria un cascavell al nas - Es posaria molt guarnida (de presumir)
A ull nu diria que això val tant - A cop d'ull, diria que això val tant
Que s'hi aduguin - Que s'hi assemblin
Els hi fum amb l'aixada ampla⁹ - Que exagera una explicació
On vas tan embalat?⁹ - On vas tan depressa?
Ets una figosa - Ets una bleda
L'olla ja em trotja - L'olla ja em branda
Gica'm pesto - Deixa'm lloc
Per aquí faràs marrada - Per aquí faràs volta
Fa terror (és diu per exagerar una cosa) Ex: Fa terror la caminada que vàrem fer. - Fa por (la caminada que hem fet)
*Se'n farien set pedres** - Se'n farien set creus
Un bancal de l'horta - Una feixa de l'hort
Parar la teula - Parar l'orella (per escoltar)
Sembla que l'unflin - Sembla que l'inflin
Estic girada de revés - No em trobo bé
Sembla que tingui formigó - Quan una persona que no es pot estar quieta.. Estar neguitós
Fa una mica el manta - Fa una mica el ronsa (de fer alguna feina)
Van clavar una terrabastada - Van clavar una forta caiguda

Tota la faramada - Tota una colla de gent (es diu per exagerar la colla de gent i més aviat en sentit despectiu)

No se li pot dir res perquè tot ho escudella - No se li pot dir res perquè tot ho xerra

Són caparruts com un dimoni (persones o criatures) - Són tossuts com un dimoni

Té ben trencat el tel de la llengua - Que no se'n calla cap

Que n'hi ha de melics a lligar! - Que n'hi ha encara de feina!

Les dones són com les arengades: Tot és bo menos lo cap - (Dita popular)

És més ruc que la son - És molt tonto

Porta el pòndol de la casa - Porta la direcció de la casa

Hi ha un dia de forcat - Hi ha un dia de llaurar. (Es diu també en sentit figuratiu) Hi ha molt treball

Hi ha molts renecs amagats - Referint-se a una cosa que no és prou clara o també que és difícil d'esbrinar

Un dit de talús a la llengua - Un dit de gruix a la llengua. (s'aplica també en sentit figuratiu) Ex. Després d'una hora de xerrar, encara no m'havia enterat de res, com que sempre sembla que tingui un dit de talús a la llengua!

Té un carn esquistat, té un carn esquinçat - Té un carn esqueixat

Donaràs-me - Em donaràs

Hi ha un braseral - Hi ha moltes brases

Una cuquera - Un braseral

*Macagon els diables «putacaris»** - Un renec recargolat

*Quet vi és bo pels que es nueguen** - Aquest vi és bo pels que s'ennueguen

Hi ha bona lliçó - Hi ha bona saó

Està esvaït - Està dejú

No hi hem entès fòtila - No hi hem entès res

Porta el braç en xarpa - Porta el braç penjat

Té el cap ple de mejances - Té el cap ple de pols

Vés a sacar aigua del pou - Vés a treure aigua del pou

Fes-te enllà - Aparta't, enretira't

Se feren enllà - S'enretiraren

El duu ben venut - El duu ben enganyat

Gica-ho, que hi gonyaràs - Deixa-ho, que hi guanyaràs

Te mal d'illada - Malaltia «misteriosa». En diuen així quan fa mal al mig del cos, sense precisar on. «Illada» figura en el diccionari en lloc determinat del cos, entre les costelles

No cal fer-ne estat - No cal fer-ne cabal

N'hi ha un bon rotllo - N'hi ha un bon tros

A cavall xal - A cavall fort (joc d'infants)

Peu esqueneta - Joc d'infants
Jugar a cuc - Jugar a cuit (joc d'infants)
Escanyat de llet - Esquifit
Són de cove - Ex. Molta xerrameca, moltes promences, però després tot són de cove
Li agrada la boirina - Li agrada la gresca i els divertiments picants
Ha quedat test com una mala cosa - Ha quedat ert com una estaca (es pot emprar qualsevol altra definició equivalent)
He trobat fité - He trobat el terreny endurit (per sembrar o plantar)
Ves ara quin plan que fa - Ves ara quin paperet que fa
A coll xarró - A coll i be
És un xuri-murri - És un (o una) gata-maula
És un xup - És un (o una) atontada
Estàs carregat de sants d'història - Estàs carregat de romanços
Sants d'història - Il·lustracions dels rodolins de les auques
Truita amb trampa - Amb poc ou i molta farina o farina sola
Calla, calla que no ets més que un mamelló - Calla, calla que ets massa petit
Treballar a jova - Feines comunals a càrrec de l'ajuntament
Sal-i-ous - Cerimònia, el sal-pas
M'has fet la pala - M'has fet trampa (en el joc o altres coses)
Com estàs de vint-i-vuits? - Com estàs de negoci?
L'han enxampat a les cols - Que l'han descobert mentre feia una malifeta
Sempre van a tomballons - Quan una casa va malament de diners
No hi veu de cap ull - Quan està encegat o satisfet de quelcom, d'un fill espavilat, per exemple
És un gorrí - És un garrí, un brut
Les deu hores - Menjadeta petita que es fa a mig matí quan el homes treballen al camp a l'estiu
Estar molt de lluna - Estar eufòric
Que vas quico - Que vas mudat
A veure si ho pots haver - A veure si ho pots agafar
És car lo bocí - És car el tros
Quina fira més esmaiada! - Quina fira més petita!
El blat mostrejat - El blat nascut a claps
Anar a ganxos, a un animal no li fa res - «A ganxos» és una forma d'ajovar un animal al carro
Si en voleu cent, compreu-ne cent deu, que els deu són per a la guineu - (Dita popular)
Que no se'n faça estat ni s'hi amoïno, que ja li passarà - Que no en faci cabal ni s'hi amoïni, que ja li passarà

Amb tres animals a la llarga... - Es refereix que portant tres animals al carro, hi ha molt de guanyat i es pot anar a tot arreu

Va enflocada i empicarolada com una mula - Per dir que una persona va molt guarnida

Està aterrat - Està acabat (una persona perduda, acabada, arruinada)

Caure de vint ungles - Caure malament, en sentit figurat

Que estàs torrada? - Equivalent a dir «Què fas?» Una cosa inadmissible

Estàs torrada (sense interrogant) - Equivalent al «Tu sí que...»

Ets una runa - Ets una rondinaire

Passaven de llis - Passaven de llarg

És bo per a la força i el rampill - Que serveix per fer moltes feines

Va molt moll el pobre - Que perd físicament

No surtos de casa, creu-me - No surtis de casa, creu-me

Porta mala bava - Porta males intencions

No en vull menjar, no em vénen de cara - No en vull menjar, no em vénen de gust

Venga noia, calés al canto - Va, noia, els diners de seguida

No tinguis tants cucs per pagar que ningú no t'empaita - No tinguis tanta pressa per pagar

*Bé prou que arribarà el fred, a fe de món*¹⁰ - Bé prou que arribarà el fred, no cal dir-ho

Tinc fe ... - Em sembla que...

¹ El mot «boi» figura en el diccionari, però no amb aquesta interpretació.

² Les paraules marcades amb un asterisc són els mots derivats d'altres que sí hi figuren.

³ És molt possible que aquest mot sigui la corrupció del castellà «desparramar».

⁴ Corrupció, segurament, del castellà «lelo».

⁵ Os de la cama.

⁶ «Enforinyall, pot catalogar-se en la llista «per corrupció», i també en «Altra interpretació segons diccionari». En la primera, «enforinyall» és «enfonyall», segons el diccionari. En la segona, passa de la categoria de verb, «enforinyar», equivalent a «enfonyar», a la de nom comú, «amagatall del bosc».

⁷ Corrupció del castellà «ligero», segurament.

⁸ Sarró per caçar amb fura. Vegi's: Altra interpretació.

⁹ Locució molt corrent.

¹⁰ Afegit de frase que es posa com a corroboració més forta del fet.

Aspecte que oferia el Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona l'any 1974 en l'entrega de premis dels Jocs Florals, quan Maria Albareda fou guardonada amb el Premi Narcís Oller.